

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam v základnej škole v školskom roku 2009/2010

Štátna školská inšpekcia kontrolovala v súlade s úlohami Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014 v školskom roku 2009/2010 v základných školách stav výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Svoju inšpekčnú činnosť v tejto oblasti koordinovala s úlohami Projektu efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam, ktorý vypracoval Štátny pedagogický ústav. Cieľom inšpekcií bolo zistiť stav a úroveň začleneného obsahu výchovy k ľudským právam do školského vzdelávacieho programu, do plánu práce školy, do školského poriadku, do plánov práce metodických orgánov, výchovného poradcu, koordinátora prevencie. Žiakom 9. ročníka základnej školy (ZŠ) boli zadané vedomostné testy z občianskej výchovy, ktoré vypracoval Štátny pedagogický ústav.

Inšpekcie sa vykonali v **80** ZŠ, z nich bolo 63 štátnych, 16 cirkevných a 1 súkromná škola. S vyučovacím jazykom slovenským bolo 72 škôl, s vyučovacím jazykom maďarským 5, s vyučovacím jazykom slovenským/maďarským 2 školy a 1 škola bola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Školy evidovali 23 851 žiakov, z toho 2 254 žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (875 žiakov so zdravotným znevýhodnením, 250 žiakov s nadaním, 1 129 žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia) a 21 žiakov cudzincov. Spolu navštevovali 1 238 tried.

Princípy a ciele výchovy a vzdelávania ustanovené v školskom zákone ZŠ pretransformovali do vlastných cieľov v **školských vzdelávacích programoch**. Školský vzdelávací program nemala vypracovaný len 1 ZŠ v Košickom kraji. Plánované výchovno-vzdelávacie zámery škôl zohľadňovali regionálne podmienky, demografickú situáciu v regióne i tradície školy. V plánoch práce niektorých škôl boli naplánované aktivity zamerané na eliminovanie problémov segregácie rómskych žiakov. Väčšina škôl uskutočňovala aktivity odporúčané pedagogicko-organizačnými pokynmi pre školy a školské zariadenia v aktuálnom školskom roku vydané MŠ SR. Aktivity týkajúce sa Národného programu prevencie obezity si naplánovalo 72 škôl, realizovali prednášky, besedy o racionálnej výžive a zdraví, Týždeň zdravého stravovania. V rámci aktivít týkajúcich sa Národného plánu výchovy k ľudským právam organizovalo 75 škôl besedy o právach mladých ľudí v demokratickom štáte, prednášky zamerané na prevenciu násillia, zneužívania a týrania, na prevenciu rasizmu, xenofóbie a intolerancie. Zapojili sa do Olympiády ľudských práv, pripomenuli si Pamätný deň holokaustu. Úlohy Národného programu duševného zdravia plnili v 65 školách zapojením sa do verejných zbierok organizovaných mimovládnyimi organizáciami. Plánované a realizované prednášky, besedy a športové aktivity smerujúce k plneniu úloh Stratégie prevencie kriminality v 75 školách sa uskutočňovali v spolupráci s regionálnymi a miestnymi policajnými zbraňmi. Úlohy vyplývajúce z Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi mali zapracované do plánu práce v 39 školách. Boli to prednášky na tému ochrana života a prevencia voči obchodovaniu s ľuďmi a novodobému otrokárstvu. V plánoch práce viacerých škôl bol venovaný priestor aj prehlbovaniu poznatkov právneho vedomia pedagogických zamestnancov.

Metodické orgány vo svojich plánoch práce z aktivít zameraných na výchovu k ľudským právam najčastejšie uprednostňovali účasť na besedách zameraných na protidrogovú tematiku, predchádzania všetkých foriem diskriminácie, xenofóbie, intolerancie a rasizmu, partnerské vzťahy, sexuálnu výchovu a šikanovanie. Výchovu k ľudským právam v 75 školách integrovali do **tematických výchovno-vzdelávacích plánov** obsahovo príbuzných predmetov prostredníctvom prierezových tém osobnostný a sociálny rozvoj,

ochrana života a zdravia, mediálna, environmentálna, multikultúrna, dopravná a regionálna výchova. Učiteľia venovali pozornosť vytváraniu dobrých vzájomných vzťahov medzi žiakmi v triednom kolektíve, uplatňovaniu ľudských práv, prevencii šikanovania. Pozornosť sústredili na výchovu k ľudským právam najmä na triednických hodinách a na vyučovacích hodinách hlavne v predmetoch občianska, etická a náboženská výchova. Organizovali besedy s príslušníkmi policajného zboru, so psychológmi na tému agresivita, násilie, multikulturalita. Realizovali kvízy, charitatívne akcie, návštevy detských domovov, domovov dôchodcov. Žiaci viacerých škôl sa zúčastňovali výstav, rómskych festivalov, divadelných predstavení a výchovných koncertov s ľudsko-právnou tematikou.

Koordinátori prevencie 76 škôl organizovali systémové aktivity k prevencii agresivity žiakov a šikanovania v spolupráci s odbornými zamestnancami centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, zamestnancami policajných zborov, so všeobecnými lekármi pre deti a dorast. Cieľom týchto aktivít bolo zlepšenie klímy v školách, intenzívna prevencia záškoláctva a zneužívania návykových látok, agresivity a kriminality žiakov. Zameriavali sa na zvýšenie informovanosti žiakov a rodičov v tejto oblasti, monitorovanie výskytu šikanovania i elimináciu rizikového správania sa. V školách boli na verejne prístupných miestach umiestnené telefonické kontakty na detskú linku záchrany, linku detskej istoty UNICEF. V 4 ZŠ nemali konkrétne systémové aktivity prevencie vypracované.

Činnosť **výchovných poradcov** bola v 76 školách zameraná na konzultačno-poradenskú pomoc žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, zákonným zástupcom žiakov a na pomoc žiakom pri riešení ich výchovno-vzdelávacích problémov alebo pri voľbe povolania. Výchovní poradcovia spolupracovali s vedením školy, triednymi učiteľmi, výchovnou komisiou, so školským špeciálnym pedagógom, prípadne školským psychológom. Riaditelia škôl im na pedagogických poradách poskytovali priestor pre odovzdávanie poznatkov a informácií z výchovno-poradenskej činnosti. V niektorých školách na žiadosť triednych učiteľov zisťovali sociometrickou metódou štruktúru vzájomných vzťahov jedincov v triednych kolektívoch.

Činnosť v oblasti **environmentálnej výchovy** vykonávali ustanovení koordinátori v 79 školách. Pozornosť zameriavali najmä na implementáciu učebných osnov prierezovej témy environmentálna výchova do tematických výchovno-vzdelávacích plánov obsahovo príbuzných predmetov. Oboznamovali žiakov so zásadami zdravého spôsobu života, s problematikou ochrany životného prostredia, organizovali súťaže tried v čistote, v zbere papiera a železa, v šetrení vody, elektrickej energie.

V 78 ZŠ sa **výchove mimo vyučovania** venovala dostatočná pozornosť. Súčasťou ročných plánov práce škôl bola dokumentácia o záujmovej činnosti. Niektoré ZŠ zabezpečovali mimoškolskú záujmovú činnosť aj v spolupráci s centrami voľného času. Žiaci prejavovali najväčší záujem o krúžky so zameraním na šport, cudzie jazyky, ochranu životného prostredia, výpočtovú techniku, kde mali v rámci činnosti umožnený prístup k internetu. Záujmové vzdelávanie bolo vhodnou formou naplnenia voľného času aj pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Viaceré školy si v rámci realizácie projektu zameranom na elektronizáciu knižníc doplnili nielen knižničné zbierky, ale i zmodernizovali priestory knižníc, v ktorých vytvorili podmienky na realizáciu zážitkového a projektového vyučovania počas vyučovacích hodín i na organizovanie besied, literárnych a recitačných súťaží. Len v 1 ZŠ v Košickom kraji bola vybavenosť knižnice nevyhovujúca. V 4 ZŠ sa učiteľom nepodarilo zapojiť žiakov zo sociálne znevýhodneného do mimoškolskej činnosti pre ich nezáujem.

Žiaci 70 ZŠ boli zaangažovaní do tvorby **národných projektov** (Orange – Školy pre budúcnosť, Otvorená škola – oblasť športu, Bezpečná komunita – komunita je náš domov, Modernizácia vzdelávacieho procesu na základných školách – Premena tradičnej školy na modernú) a **medzinárodných projektov** (Comenius, eTwinning, Budujeme partnerstvá). Spoluprácu so školami v zahraničí rozvíjali v 70 školách. Nadviazali kontakty so školami

v Čechách, v Poľsku, v Maďarsku, v Rakúsku i na Ukrajine. Pri realizácii projektov žiaci spoznávali iné národy, ich kultúru i náboženstvá. Pedagógovia 50 škôl výrazne podporovali vytváranie **multikultúrneho prostredia** s cieľom, aby každý žiak zažil úspech bez ohľadu na rozdielne sociálne, rodinné prostredie či na rasu. Žiakov viedli k rešpektovaniu odlišných životných návykov, kultúrnych, náboženských tradícií a k odbúraniu predsudkov voči iným sociálnym skupinám. Do národných a medzinárodných projektov neboli zaangažovaní žiaci 10 ZŠ, ktorých vypracované projekty nespĺňali stanovené kritériá a neprešli výberom. Žiaci takmer všetkých sledovaných škôl svojou aktívnou účasťou na akciách organizovaných v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami a nadáciami prejavili svoje prosociálne cítenie (Deň narcisov, Deň boja proti hladu, zbierka šatstva pre utečencov, zbierka hračiek pre handicapované deti, Detský čin roka, Detský čin pomoci, Biela pastelka, Tehlička pre Sudán, Dobrá novina).

Prostredníctvom webovej stránky a príspevkami v regionálnej tlači informovalo verejnosť o svojich aktivitách 71 ZŠ, vlastný školský časopis vydávalo 53 ZŠ.

Školský poriadok mali vypracovaný a prerokovaný v pedagogickej rade a rade školy takmer všetky kontrolované ZŠ. Žiaci s ním boli oboznámení na začiatku školského roka preukázateľným spôsobom na triednických hodinách, zákonní zástupcovia žiakov na rodičovských združeniach. Bol zverejnený na informačných tabuliach na chodbách škôl, v triedach, v zborovniach. Školský poriadok vypracovali riaditelia škôl v zmysle ustanovení školského zákona, upravili v ňom práva a povinnosti žiakov, práva a povinnosti zákonných zástupcov žiakov, pravidlá vzťahov medzi žiakmi a pedagogickými zamestnancami, opatrenia proti šíreniu legálnych a nelegálnych drog, podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia žiakov a ochrany pred diskrimináciou a násilím. V 13 ZŠ v ňom neboli upravené práva a povinnosti zákonných zástupcov žiakov a v 3 školách neobsahoval podrobnejšie vypracované opatrenia proti šíreniu legálnych a nelegálnych drog a neboli v ňom uvedené podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred diskrimináciou a násilím.

Žiacky parlament pracoval len v 22 ZŠ. Jeho členovia sa podieľali na organizácii celoškolských akcií. Riaditelia týchto škôl sa vyjadrili, že všetky podnetné pripomienky, návrhy a názory členov parlamentu rešpektovali a v praxi realizovali. V niektorých školách mohli žiaci svoje názory, pripomienky k uplatňovaniu ľudských práv v škole vyjadriť cez schránku dôvery. Nezaujím o ustanovenie žiackej školskej rady bol najmä v školách s vyšším počtom žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Vonkajšie a vnútorné priestory takmer všetkých kontrolovaných škôl boli esteticky upravené, príjemné a čisté. Interiér škôl vhodne dopĺňali kvetinová výzdoba, výstavky prác žiakov a rôznych úžitkových predmetov používaných v minulosti, nástenné tabule s tematikou výchovy k ľudským právam upozorňujúce na globálne problémy súčasného sveta, ako sú hlad a chudoba. Upravené **bezbariérové** vstupné priestory a učebne malo 21 škôl. Väčšina škôl (59) nemala podmienky pre výchovu a vzdelanie žiakov so zdravotným postihnutím vytvorené. **Pitný režim** bol v 73 školách zabezpečený na primeranej úrovni, v každej triede mali žiaci prístup k pitnej vode z vodovodu, niekde bol zriadený školský bufet, nápojový bezkofeínový automat, automat na mliečne nápoje.

Základné fyziologické, psychologické a hygienické potreby žiakov pri **organizácii vyučovania** sa v školách dodržiavali. Kontrola rozvrhov hodín a organizačných poriadkov potvrdila dodržiavanie stanoveného začiatku a konca vyučovania, dĺžky vyučovacích hodín, dĺžky prestávok v súlade s platnými predpismi. Nedostatky sa ojedinele vyskytli v organizácii prestávok, či v dodržaní určeného počtu vyučovacích hodín v jednom dni.

Úroveň dosiahnutých vzdelávacích výsledkov žiakov v teste

V 80 ZŠ sa testovania zúčastnilo 1 739 žiakov 9. ročníka, z toho bolo 824 chlapcov a 915 dievčat. V 16 cirkevných ZŠ písalo test 318 žiakov, v 1 súkromnej 6 žiakov. V 5 ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským (VJM) písalo test 90 žiakov, v 2 školách s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským (VJS/VJM) 25 žiaci a v 1 ZŠ s vyučovacím jazykom ukrajinským (VJU) 3 žiaci.

Obsah testu tvorilo 20 uzavretých úloh s výberom odpovedí. Každá úloha sa hodnotila binárnym spôsobom: 0 bodov za nesprávnu a žiadnu odpoveď, 1 bod za správnu odpoveď. Úspešnosť žiakov sa posudzovala podľa kritérií, ktoré stanovil ŠPÚ: <0 % – 39 %) slabá úroveň, <40 % – 59 %) priemerná úroveň, <60 % – 100 %> dobrá úroveň. Pre jednoznačnejšiu interpretáciu výsledkov boli úlohy v teste rozdelené do dvoch častí. Časť základné vedomosti – vedomosti o ľudsko-právnych pojmoch a časť praktická aplikácia teoretických poznatkov – sociálne zručnosti a postoje. Prvá časť obsahovala 9 úloh z tematického celku Človek – občan – štát. Druhá časť obsahovala 11 úloh. Žiaci pri ich riešení mali preukázať zručnosť aplikovať nadobudnuté vedomosti v situáciách, ktoré sú súčasťou každodenného života v triede, v škole i v spoločnosti.

Analýza odpovedí vedomostného testu – časť základné vedomosti

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti základné vedomosti bola **61 %**, čo predstavuje **dobrá úroveň**. Úspešnosť chlapcov bola 58,2 % – priemerná úroveň a dievčat 63,5 % – dobrá úroveň. Najúspešnejší boli žiaci v škole s vyučovacím jazykom ukrajinským, dosiahli dobrú úroveň (74,1 %). Najmenej úspešní v tejto časti testu boli žiaci v školách s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským, dosiahli slabú úroveň (38,7 %).

Žiaci v Prešovskom a v Žilinskom kraji dosiahli najvyššiu úspešnosť (65,9 % – dobrá úroveň) a najnižšiu žiaci v Banskobystrickom kraji (57 % – priemerná úroveň).

Pre väčšinu žiakov bola najťažšou úloha, v ktorej mali vybrať správnu odpoveď na otázku, kedy bola prijatá Ústava Slovenskej republiky (dosiahli 44,68 %-nú úspešnosť). Najľahšou bola úloha, kde mali označiť výrok, ktorý je prejavom diskriminácie (žiaci dosiahli 75,85 %-nú úspešnosť).

Analýza odpovedí vedomostného testu – časť praktická aplikácia teoretických poznatkov

Úlohy v časti praktická aplikácia teoretických poznatkov mali podobu modelových situácií. Priemerná úspešnosť žiakov v SR v tejto časti testu bola 81,5 %, čo predstavuje dobrú úroveň. Úspešnosť žiakov sa pohybovala v intervale od 75,2 % po 84,7 %, čo je dobrá úroveň. Pre žiakov bola najťažšia úloha, v ktorej mali správne odpovedať na otázku, či môže občan v demokratickom štáte konať a slobodne uplatňovať svoje základné práva a slobody, aj keď svojím konaním škodí iným. Dosiahli v nej úspešnosť 48,25 %, čo je priemerná úroveň. Najľahšou bola úloha, v ktorej mali žiaci preukázať svoje poznatky o šikane. V Nitrianskom kraji dosiahli žiaci pri riešení tejto úlohy až 98,09 %-nú úspešnosť. Žiaci vo všetkých krajoch SR boli úspešnejší v časti testu praktická aplikácia poznatkov.

Analýza odpovedí žiakov vo vzťahu k zriaďovateľovi, k sídlu školy a k vyučovaciemu jazyku

Porovnaním výsledkov dosiahnutých v oboch častiach testu (tabuľka č. 1) možno konštatovať, že žiaci súkromných škôl boli v časti testu základné vedomosti úspešnejší ako žiaci štátnych a cirkevných škôl. V druhej časti testu boli úspešnejší žiaci cirkevných škôl. Chlapci boli v oboch častiach testu menej úspešní ako dievčatá. Žiaci mestských škôl dosiahli lepšiu úspešnosť ako žiaci vidieckych škôl. Žiaci škôl s vyučovacím jazykom slovenským/maďarským dosiahli v časti základné vedomosti úspešnosť nižšiu ako 40 % (slabá úroveň) a žiaci škôl s vyučovacím jazykom maďarským úspešnosť nižšiu ako 60 % (priemerná úroveň).

Tabuľka č. 1 Prehľad o počte škôl (zriaďovateľ, sídlo, vyučovací jazyk), o počte žiakov a ich výsledkoch v teste v častiach základné vedomosti – ZV a praktická aplikácia poznatkov – PAP

ZŠ		počet	počet žiakov	Výsledky v teste	
				ZV	PAP
zriaďovateľ	štátne	63	1 415	60,8 %	81,2 %
	cirkevné	16	318	61,5 %	83,0 %
	súkromné	1	6	62,9 %	81,8 %
sídlo	mesto	40	988	62,2 %	83,5 %
	vidiek	40	751	59,2 %	79,0 %
vyučovací jazyk	VJS	72	1 621	62,2 %	82,8 %
	VJS/VJM	2	25	38,7 %	54,9 %
	VJM	5	90	43,4 %	65,5 %
	VJU	1	3	74,1 %	84,8 %
chlapci		-	824	58,2 %	80,0 %
dievčatá		-	915	63,5 %	82,9 %
Spolu		80	1 739	61,0 %	81,5 %

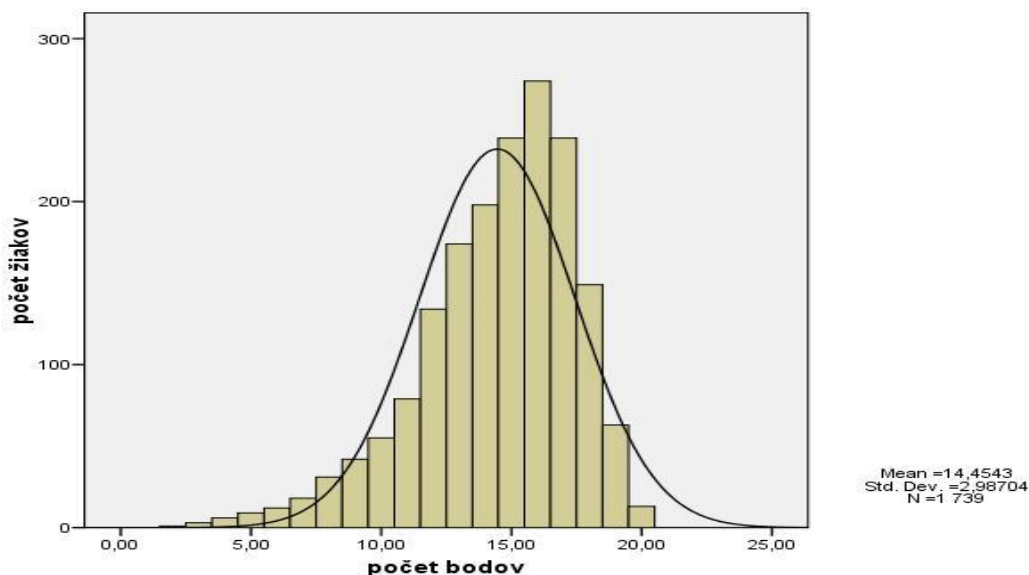
Analýza odpovedí žiakov vo vzťahu ku kraju

Porovnaním úspešnosti žiakov v jednotlivých krajoch (tabuľka č. 2) boli v oboch častiach testu najúspešnejší žiaci Prešovského kraja. V Trnavskom, Banskobystrickom a v Košickom kraji dosiahli žiaci v časti testu základné vedomosti priemernú úroveň, ich úspešnosť bola nižšia ako 60 %.

Tabuľka č. 2 Výsledky žiakov ZŠ v krajoch SR

Kraj	Základné vedomosti (%)	Praktická aplikácia (%)
Bratislavský	61,1	84,1
Trnavský	57,6	81,6
Trenčiansky	62,0	83,2
Nitriansky	58,6	81,6
Žilinský	65,9	82,9
Banskobystrický	57,0	75,2
Prešovský	65,9	84,7
Košický	59,7	77,5
Úspešnosť v SR (%)	61,0	81,5

Graf č. 1

V ZŠ nezískal ani jeden žiak minimálny počet bodov (0) a maximálny počet bodov (20) získalo 13 žiakov. Úspešnosť nižšiu ako 39 % dosiahlo 80 žiakov (graf č. 1). Počet 12 a viac bodov, čo je 60 % až 100 %-ná úspešnosť, získalo 1 483 žiakov.

Záver

Silnou stránkou kontrolovaných škôl bolo zapracovanie obsahu výchovy a vzdelávania k ľudským právam do pedagogickej a ďalšej dokumentácie školy a akceptácia regionálnych podmienok pri stanovovaní výchovno-vzdelávacích zámerov v školských vzdelávacích programoch. Činnosť a aktivity metodických orgánov boli zamerané na výchovu k ľudským právam a pozornosť venovali aj zapracovaniu prierezových tém do tematických výchovno-vzdelávacích plánov obsahovo príbuzných predmetov. Školy vytvárali vhodné podmienky na zabezpečenie výchovy mimo vyučovania podľa potrieb a požiadaviek žiakov, menej pozornosti však v tejto oblasti venovali žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia. Školské poriadky v prevažnej miere upravovali práva a povinnosti osôb zúčastnených na výchovno-vzdelávacom procese, ojedinele v nich absentovali práva a povinnosti zákonných zástupcov a vymedzenia opatrení proti šíreniu legálnych a nelegálnych drog. Školy mali ustanoveného koordinátora prevencie a vypracovaný program aktívnej ochrany predchádzania sociálno-patologickým javom a riešenia ich príznakov. Do preventívno-výchovných programov zapracovali aj národné programy, a to najmä Stratégiu prevencie kriminality, Národný program prevencie obezity a Národný plán výchovy k ľudským právam. Výchovné poradenstvo zabezpečovali na úrovni poradenskej komunikácie a vo väčšine škôl boli aktivity výchovného poradcu zamerané na riešenie konkrétnych výchovných a vzdelávacích problémov žiakov. Plánované úlohy koordinátora environmentálnej výchovy boli orientované na formovanie pozitívnych postojov žiakov k sebe, k prírode a k spoločnosti, niekde pri plánovaní aktivít absentovala spolupráca s environmentálnymi centrami. Vnútorne a vonkajšie priestory všetkých škôl boli vhodne esteticky upravené, poskytovali príjemné a motivujúce prostredie pre žiakov i učiteľov. Medzi žiakmi a učiteľmi prevládala vzájomná podpora a spolupráca. Pri organizácii vyučovania sa dodržiavali základné fyziologické, psychické a hygienické potreby žiakov. K slabým stránkam škôl patrilo nevytváranie bezbariérového prostredia, ktoré by umožnilo prijať do školy žiakov so zdravotným znevýhodnením.

Štátna školská inšpekcia uložila **46 odporúčaní**, ktoré sa najčastejšie týkali nedostatkov v **plánoch práce školy**, v **práci metodických orgánov** (nerozpracovanie konkrétnych aktivít zameraných na výchovu k ľudským právam do tematických výchovno-vzdelávacích plánov jednotlivých vyučovacích predmetov). V obsahu niektorých **školských poriadkov** absentovali práva a povinnosti zákonných zástupcov žiakov, pravidiel vzťahov medzi žiakmi a pedagogickými zamestnancami. Niekde neboli školské poriadky prerokované s orgánmi školskej samosprávy a umiestnené na verejne prístupnom mieste. Ďalšie odporúčania smerovali aj k ustanoveniu funkcie koordinátora environmentálnej výchovy, k ustanoveniu žiackej školskej rady, či k umiestneniu schránky dôvery pre žiakov v školách.

V 8 školách sa zistilo porušenie všeobecne záväzných právnych a rezortných predpisov. Kontrolovaným subjektom bolo uložené prijať opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov, ktoré sa týkali vypracovania, prerokovania a vydania školského vzdelávacieho programu, prijímania žiakov do športových tried, chýbajúcej pedagogickej dokumentácie, rozvrhu hodín, organizácie prestávok.